

A LETELEPÜLÉSTŐL AZ ÚJ OTTHONIG

Könnyen elképzelhető, hogy a letelepülés első esztendeiben a sokfelől betelepülő vajdasági magyarságnak néprajzi képe nem volt egységes. Sok verejtéket fakasztó dolgos nyárnak, erőgyűjtő pihenést hozó csendes télnek, a remény és bizakodás mellett remegéssel is eltöltő szeszélyes tavasznak kellett elmúlnia, hogy az új viszonyok, az új lehetőségek közötti szorgos évtizedek eredményeképpen a XIX. század végére legalább tompuljanak a magukkal hozott különbségek.

A különbségek persze a megérkezés pillanatától kezdődően oldódni, halványulni kezdtek. A megtelepülők ugyanis a kijelölt házhelyeken a kincstártól kapott anyagi támogatás segítségével az udvari kamara által 1772-ben kiadott *Impopulations Haupt Instruction* utasításai szerint kényszerültek építkezni. Ez az eredetileg német telepesek számára készült utasítás kimondja, hogy falu csak árvízmentes magaslaton épülhet, szabályos négyszög alakban, közepén ugyancsak szabályos négyszög alakú térrel a középületek: a templom, a községháza, a mézárszék, a nagykocsmá és az iskola számára (itt kapott helyet a piactér is), továbbá 18–20 öl széles fő- és 6–8 öl széles mellékutcákkal a lakóházak számára.

Az utcák szélességét a szalmával megrakott parasztszerek akadálytalan forgalma, de még inkább a tűzveszélytől való jogos félelem indokolta. Ez utóbbi késztette az akkori községi előljáráságokat arra is, hogy minden utcában a község költségén kutat ásassanak. Tűzrendészeti célokat szolgált egyébként a lakóházak közötti 9 öles távolság is.

A lakóházakat különben a 9 kvadrátos portákon úgy építették, hogy a ház a téglalap alakú (általában 15×60 öles) porta utcai oldalának egyik sarkában állott, és homlokzatával az utcára nézett. A homlokzattal egy vonalban, közvetlenül a ház mellett nyílt a személyi forgalom céljait szolgáló *kiskapu*, majd egy kissé odébb a gazdasági forgalom lebonyolítására szolgáló *nagykapu*. Utána következett a szomszéd ház faláig a portát az utca felől elzáró, leginkább vert falú *kerítés*.

Istállókat, pajtákat nem volt szabad az udvaron tetszés szerinti elhelyezésben építeni, hanem csak a lakóház hosszában, folytatólagosan.

Ez a fajta faluelrendezés azonban korántsem mondható a német hivatalnoki pedantéria találmányának, még csak német eredetűnek sem. A németség csak közvetítőként szerepelt az eredetileg frank földön kialakult településforma meghonosításában és kelet felé való elterjesztésében.

A téglalap alakú keskeny és hosszú *porta*, vagy más néven *telek*, két részre tagolódik. Az utca felőli első rész az *udvar*. Itt áll az utcafront felőli egyik sarokban a *ház*, majd az úgynevezett *soros építkezés* hagyományainak megfelelően a ház végéhez ragasztva hol alacsonyabb, hol ugyanolyan magas tetővel az *istálló*. Az istállót *szín*, *fészer*, *disznó*-, esetleg más *ól* követi. Az ily módon egész hosszúra nyúló épületsornak egyetlen hátránya is éppen ebben a sokszor kényelmetlen hosszúságában van. Hogy ezen segítsenek, a *górét* sokszor a gazdasági épületek előtti udvarrész felső végében, az istállóajtóval átellenesen és az épületsorra merőlegesen építik, elválasztva ezzel a lakóház előtti díszesebb udvarrészt a hátsó, gazdasági udvarrésztől. A hátsó udvarban kap helyet az állattartáshoz szükséges *szalmakazal*, *szénaboglya* és *szárkúp*, valamint a földművelés céljait szolgáló *ganédomb*.

A telek hátsó része a gazdasági udvar után következő *kert*. Rendszerint konyhakertészeti célokat szolgál. A háztartás tavaszi és nyári zöltség- meg főzelékszükségletét hivatott ellátni. Művelése, gondozása elsősorban a gazdasszony dolga.

A kertben általában néhány gyümölcsfát is találunk. Leggyakrabban meggyet, szilvát, cseresznyét, de nem ritka az alma-, a körte- és a barackfa sem.

Az udvart a kerttől *kerítés* választja el, hogy a baromfi vagy más jószág kárt ne tehessen benne. Kerítés különben az egész telket körülveszi. Anyaga különböző. Régebben általában vert falból készült, de szolgálhatott kerítésanyagul a kukoricaszár és a gally is.

A házzal persze más a helyzet. A ház általában minden vidéken abból az alkalmas anyagból épül, amelyhez a legkönnyebben hozzá lehet jutni. Erdős, hegyes vidéken: fából, kőből; alföldi tájon: földből, nádból. Ez volt az építőanyaga a kövér földjeiről híres Bácskának és a végeláthatatlan leelőlkben gazdag Bánátnak is. Nem is voltak itt a házak más-milyenek, csak *vert falúak* és *nádtetősek*. Építésükhöz sem kellett különleges képesítésű szakemberek, építőmesterek; legfeljebb – ha sógor, koma, jóbarát nem volt – napszámos munkából élő *falverők*, élükön egy-egy tapasztaltabb, a falverés tudományában már jártas vállalkozóval, no meg a tetőfedéshez *nádazó*.

Maga az építkezés a leendő ház alaprajzának a kilépésével, illetve az utóbbi 50–60 évben gondos kimérésével kezdődik. Ezután kiássák a *fundamentumot*, lehatolnak egészen az *eleven földig*, majd a kiásott földet újból visszaverik.

Ennek a látszólag értelmetlen műveletnek azonban korántsem az a célja, hogy általa termőre fordítsák a földet, ellenkezőleg: hogy lehatolva az *elevenig*, megkeressék azt a szilárd alapot, amelyre azután nyugodtan emelhetik a nem ép-

Vert falú, nádtetős falusi ház

pen könnyű kétsukkos falakat. Ha ugyanis alapásás közben gödröt, vermet vagy akármiféle okból megbolygatott földet találnak, azt kiássák, és csak a biztos alapot nyújtó eleven föld megkeresése után kezdik visszaverni a földet.

A visszaverés úgy történik, hogy a két sukknál valamivel szélesebb alapárokba kb. tenyéryi vastagon visszahányják a földet, majd a *falmester* lapos élű *tömőfájával* (Pacséron és Moravicán *muszkolónak* hívják) *tömőzni*, *muszkolni* kezdi a földet, a mögötte haladó *falverők* pedig 10–15 cm átmérőjű harang vagy még inkább csonka gúla alakú *bunkójukkal*, *furkójukkal* döngölik, keményre sulykolják a falveréshez külön előkészített, belocsolt, kissé átnyirkosodott földet.

Ha kiérnek a földből, azaz elkészülnek az alappal, az *állít*ás következik. Hat-nyolc méter hosszú szálfákat ásnak a leendő fal tövébe jobbról is, balról is, hogy közöttük mind feljebb és feljebb emelve a sablonként szolgáló *falverő deszkákat*, végül is a kellő magasságig verjék a falat.

A falverés általában tavaszi munka. Ennek nemcsak az az oka, hogy a falverők foglalkozás nélküli napszámosok, akik a mezei munkák megkezdése után a kapálásból, aratásból, törésből is ki akarják venni a részüket, hanem az is, hogy a tavasszal vert fal nyáron át kőkeményre szárad, és ősszel az épület beköltözhetővé válik.

A századfordulóig *sárból* is raktak falat. A deszkák között telehányták szalmás, törekes sárral, mint manapság a betont, aztán levergették, elegyengették, és szikkadni hagyták. Amikor a sár megszáradt, *emelte*k, azaz a deszkákat a már fent leírt módon magasabbra tették. A sárból készült fal a vert falnál is vastagabb volt.

Ha *sövényfalú* házat építettek, akkor a falat vesszőből, vékonyabb faágból fonták, majd szalmás, pelyvás sárral verték be. Ez a fajta építkezési mód azonban már az emlékezetben is alig él.

Ha álltak a falak, igyekeztek minél előbb befödni, nehogy az eső kárt tehessen, netán szétáztassa a falakat. A befedés első szakasza a tetőváz megszerkesztése volt. Ez kétféleképpen is történhetett: *szelemenre* és *szelemen nélkül*.

A szelemen nélküli tetőszerkezet az újabb, a korszerűbb. Elkészítéséhez a nagyobb mennyiségű faanyagon kívül nagyobb szaktudás is szükséges. A tetőváz itt kizárólag *szarufákból* áll, amelyeket fönt *csapolással*, felső harmadukban pedig a *kakasülőnek* nevezett keresztkötéssel erősítenek össze. Alsó végük a falakon húzódó *koszorúfába*, esetleg a *keresztgerendába* van illesztve. Ha tornáca (Vajdaságban inkább csak *gangja*) is van a háznak, a szarufák alsó végét a tornácoszlopokon végighúzódo *szemöldökfába* róják. A szelemen nélküli tetőkön általában *cserép* a fedőanyag.

A szelemenes tető történetileg a korábbi, műszakilag az egyszerűbb. Megszerkesztése nem okozott különösebb gon-

dot, és nem is igényelt valamiféle különleges tudományt. Még csak ácsmester sem kellett hozzá. Az építkezők – ismerősök, szomszédok, jó barátok – a ház hosszirányában közepesen végigfutó mestergerenda két végébe, sőt ha hosszabb házról volt szó, a közepébe is egy-egy *ágasfát* szerkesztettek. Ezekre fektették a szarufákat alátámasztó *szelement*. A földem gerendáira fordított V alakban támaszkodó szarufák felrakása után a szarufák padlás felőli oldalára a padlás hosszanti síkjával párhuzamosan gerendaszerű hevedereket szögeztek a nád megtartására és rögzítésére. A tetőváz elkészítése után következhetett a *nádazás*. Ezt ehhez értő *nádazók* végezték. A nádazás lényege, hogy a tetőt beborító nádréteget annak rendje és módja szerint a szarufákhoz erősített hevederekhez rögzítsék, *varrják*.

A tetőfedés befejezése után következett a *saralás*. A padlás gerendáit vastagon beterítették náddal, majd lóval megvágattott, esetleg vasvillával néhányszor átforgatott szalmás, törekes sárral jó vastagon leterítették. Később a nád helyett *viklit* használtak. A vikli szalmás sártekercs, amely a gerendaközök távolságának megfelelő hosszúságú lécdarab köré volt tekerve. Átmérője elérte a 15 centimétert is. A vikliket a kiálló lécvégeknél fogva rakták fel a gerendákra. Ma már ezt sem csinálják. Viklik helyett *sárléceket* szögeznek a gerendák alsó feléhez, és erre hánnyák a szalmás, törekes sarat kellő vastagságban.

Akár így végezték a saralást, akár úgy, a lesaralt és megszáradt padlás igen nagy mennyiségű terhet elbírt. Nyugodtan hordhatták fel rá az elcsépelet gabonát. Addig azonban akadt még tennivaló.

A kész, kiszáradt falakat előbb *vakolni*, majd árpapelyvás finom sárral simára kellett *tapasztani*. Tapasztás után következett a *homokozás*, vagyis a falaknak homokos mésszel való

átitatása, majd a *meszelés*. Aztán, ha a szoba földjét is el-
egyengették, ledöngölték, agyagos vízzel (Pacséron *mázló
főddel*) *fölmázolták*, következhetett a *hurcolkodás*.

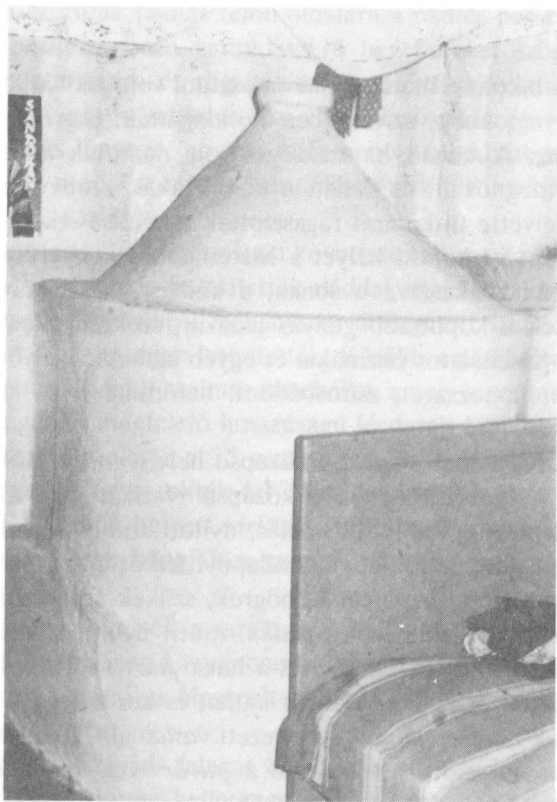
A falusi házak

A falusi lakóház általában háromosztatú volt: szoba-konyha-kamra, vagy ahogy szívesebben mondogatták: *nagyház-konyha-kisház*. A *kisház*, ha szükséges volt, mondjuk valamelyik gyerek megnősült, és kellett a külön lakás, szobává alakult át, és helyette új kamrát ragasztottak a hátulsó szoba mellé. Egyébként itt kapott helyet a lisztesláda, a kenyérkosár, itt lógott rúdra akasztva a sonka, a kolbász, a szalonna, ide mentették a kopottabb gúnyás ládákat, szekrényeket, a ritkábban használatos csizmákat és egyéb lábbelit, konyhai eszközöket, famozsarat, zsírosbödönt, befőttekkel teli *stelázs*it stb.

A házba menet először a középső helyiségbe, a *konyhába* lépünk. Régebben ennek a középső résznek csak a hátsó fele volt a konyha, fölötte öblös, nyitott *szabad kémény* tá-
tongott. Szemközti falába asztallapnyi félkör alakú bemélye-
dést vágtak tányérok, tálak, bögrék, szilkék stb. tárolására. Jobb és bal oldalán széles *padka*, innen nyíltott a *kemence-
száj*. Innen fűtötték az első és a hátsó *ház*, vagyis a szobák kemencéjét. A padka végében katlan és kezdetleges tűzhely vagy csak a *háromlábnak* is nevezett *vasláb* állt, főzés céljára.

A konyha előtti kisebb rész a *pitvar* volt. Innen nyíltott ajtó jobbra és balra, a két szobába. A szobákban a konyha felőli sarokban terjedelmes, általában padkával és *kuckóval*

ellátott, sárból készült, két-két és fél méter magas *banyakemence* állt. A kemence a fűtésen kívül elsősorban a sütés céljait szolgálta, de főzésre is igen alkalmas volt. Szépen megfőtt benne a húsleves is, sőt még a tejet is föl lehetett benne forralni.

Búbos vagy banyakemence

A kemenceépítésnek tudománya volt. Mindenki nem is vállalta. Először a kemence alapfalát rakták meg *vályogból*, majd földdel *kibélelték*. Azután megcsinálták a *fenekét*. Agyaggal jól megterítették az alapot, és egy lécséllel addig ütögették, *tapsikolták*, míg olyan nem lett, mint az üveg. Amikor ezzel elkészültek, kezdték a kemence oldalát rakni. Zabszalmából és sárból készített *hurkákat raktak egymásra*, míg a kívánt magasságot el nem érték. Ekkor ráhelyezték a *búbot*, és a kemence, a *búbos* kész volt; következhetett a *kitüzelése*. Ezt okosan és vigyázva kellett végezni, mert ha megrepedezett, a repedéseket soha többé el nem lehetett tömni. A füst mindig megtalálta a kijáratot. Megrepedezni pedig az erős tüzeléstől szokott, ezért a jó kemencecsináló „mester” tudta, hogy csak „lassan és óvatosan kell kitüzelni”.

Kemencét ma már persze csak imitt-amott találunk, helyüket a mesterember készítette rakott tűzhely, a *sporhet*, újabban pedig a zománcos takarékvagy a még korszerűbb gáz-, villany-, esetleg olajtűzhely foglalta el.

A ház legrangosabb, legtöbb tisztességgel övezett része a *nagyháznak* nevezett utcai szoba volt. Szinte azt mondhatnánk, hogy az emberi élet nagy eseményeinek: a születésnek, a házasságkötésnek és a haláleset megelőző és követő szertartásnak különleges jelentést tulajdonító paraszti közösségek szakraális helye. Ide költöztették a várandós fiatalasszonyt, és ide a nagybeteg haldoklót is. Itt ringatták az újszülött csecsemő bölcsőjét, de itt ravatalozták föl az árnyékvilágból távozó elhunytat is, és ez a szoba volt a színhelye a jeles napok és a meghitt családi ünnepek szertartásos megülésének, a menyasszony öltöztetésének, kontyolásának is.

A szoba bútorzata általában középre volt helyezve, azaz a rendet meghatározó bútordarab, az *asztal* a szoba elülső részének a közepén állt. A szobába lépő, ha tekintetét előre-

vetette, az ajtóval szemközti falban utcára néző két *ablakot* látott. Az ablakot függöny (*firhang*) díszítette, a közöttük levő falrészen pedig *tükör* volt elhelyezve. A tükör és ablakok alatt karos fapad, *kanapé* kínálja nappal az ülő-, este pedig a fekvőhelyet. A két utcai sarokban magasan felvetett *ágy*, az ágyak között a szoba rendjét meghatározó bútordarab, az *asztal* négy *székkel*. Az udvar felőli sarokban levő ágy végénél előbb egy oldalablak néz ki az udvarra, aztán a *fiókos almárium* következik, és végül az ajtó mögötti sarokban a *kaszli* áll. A másik oldalon a kemence és az ágy között vagy semmi, vagy – ha szükség volt rá – a régi világból ittmaradt, éjjel ágyat helyettesítő, nappal heverőül szolgáló *vacok*. A falakon egy-két családi kép vagy első világháborús emlék, katolikusoknál szentképek, szentelt gyertyák, szentelt víztartó, a *Házi áldás* és a sétálós falióra.

Nem nélkülözhetetlen ugyan, de mégis a gyakorlatiasság eredménye a ház előtti nyitott, oszlopos *gang*. Az udvarra néz, és eléggé fontos helynek számít. Nyáron a család étkező-, az öregek napozó-, sőt az idősebb férfiak hálóhelye is. Paprika- és dohánytermő vidéken a felfűzött paprika- és dohányfüzérék szárítóhelye is.

A szállások

Vajdaság, de különösen Bácska jellegzetes települési formája a tanya, vagy ahogyan a bácskaiak szívesebben mondják: a *szállás*. A szállás azonban nem önálló település, hanem egy-egy község, falu vagy város külső telepe, amely a hozzá tartozó földbirtokkal együtt az illető község szerves része.

Lakói, vagyis a *szállásiak* – bármennyire paradoxonként hangzik is – csak ideiglenes tartózkodási helyüknek tartják, csak a munkát megkönnyítő, a gazdálkodást eredményesebbé tevő szálláshelynek, mert a faluban (városban) házuk van, *otthonuk*, ahol a munkából kiöregedett szülők laknak, ahova ők is mindig *hazamennek*, ahova még a postai küldeményeiket is, a *kisbíró* által kézbesített iratokat is kapják. Még ma is látható (bár egyre ritkábban), hogy vásári és piaci napokon véget nem érő kocsisorok sietnek kora reggel a faluba (városba), dél körül meg vissza, kifelé a szállásra.

A nemzedékeknek ez a megoszlása fűzi szorosra a szálát szállás és falu (város) között. Mert létezik ugyan egy különálló, önálló szállási háztartás, de a díszesebb holmik, az ünneplő ruhák nem kerülnek ki a szállásra, azokra ott kint nincs szükség, mint ahogyan – rendes körülmények között – a világrajövetel és a világról való eltávozás sem a szálláson következik be. A várandós fiatalasszonyt, amikor már mindenórás, hazaköltöztetik, a nagybeteget is hazahozzák, halottjaikat is a faluból (városból) temetik.

A nemzedékváltás ily módon törvényszerű és tökéletes. A fiatalok nem maradnak holtukig a szálláson, hanem ahogyan gyermekeik felnőnek és megházasodnak, átadják a helyüket nekik, ők pedig a nagyszülők helyébe költöznek a faluba, s ettől kezdve a következő nemzedék felnőtté válásáig ez lesz a rend.

Aztán meg a legtöbb esetben falusi (városi) ház is, kinti szállás is tulajdonjogilag a szülőké, akik ha esetleg át is ruházták gyermekeikre a tulajdonjogot, a haszonélvezetet fönn-tartották rajta maguknak.

Megeshet, hogy a falusi (városi) ház az idős szülők elhalálozása miatt hamarabb üresedik meg, mint ahogyan a fiatalok a szállásról beköltözhetnének, ilyenkor – ha van alkalmas

alsó épület vagy könnyen elkülöníthető házrész – lakót eresztenek be, aki a megalkudott bér mellett vagy fejében őrzője is a háznak. A főépület azonban továbbra is a szállásról bármikor hazalátogatók szükségleteit szolgálja.

A szállás tehát mindenkor a munkabíró gazdálkodók lakóhelye és mindennapos termelő tevékenységének színtere. Épületei a falusi házak épületeihez hasonlóak, csupán elhelyezésük tér el azokétól. A szállási épületek ugyanis általában a szállástelek középső részén négyszögnek megfelelő elrendezésben állnak, a rakományok (szalma, szár stb.) az épületeken kívül vannak.

Az otthonnak és a munkahelynek ez az egybeesése, valamint az építkezésre kiszakítható telek szabadon meghatározható nagysága minden bizonnyal befolyásolta a szállásnak, vagyis a szállási teleknek az elrendezését. Ez az elrendezés azonban, noha nagyjából ugyanazokat az elemeket tartalmazza, mint a falusi telek, egészen másfajta, mint az utóbbié. Három fő egységre tagolódik. Az első rész – a dűlőút felől közelítve – a valamikor a legeltető állattartás céljait szolgáló, ma inkább csak annak emlékeit őrző *paskom*. Nagysága a régi világban az állatállomány, illetve a gazda vagyoni helyzetétől függött, tehát értékmeghatározó, fokmérő is volt. A második rész a különféle épületegységeket tartalmazó fő-rész, majd ezt követi a szalma, széna, szár stb. tárolására szolgáló harmadik rész.

A főrész épületegységei a lakóház és a különféle melléképületek: ólak, góré, istálló.

Bár elég sok az olyan szállás, amelyen a lakóház végébe építették az istállót, mégis az az általánosabb, hogy az istállót a többi melléképülettel együtt külön épületben találjuk.

Szállási udvar Bajsa határában

A különálló istálló kétféleképpen épül: vagy párhuzamosan a lakóházzal, vagy a ház hosszanti oldalára merőlegesen. Az előbbi a régibb, és indokoltsága, hogy az istállót állandóan szemmel lehet tartani. A lakóházra merőlegesen épített istálló elhelyezését az indokolja, hogy a keresztbe helyezett épülettel zártabb, szélből védettebb udvart lehet kialakítani.

Az istálló belső tagolása kétféle, és ezt az istállóba épített *jászol* elhelyezése határozza meg. Állhat a jászol az egyik hosszanti fal mentén folytatódólagosan, ilyenkor a jóság: lovak, tehenek egymás mellett sorakoznak, de állhat egy-egy jászol a két végfal előtt is, egymással szemben, ilyenkor az állatok egymásnak háttal állnak: az istálló egyik felében a lovak, másik felében a tehenek.

Jászol a szálas takarmánynak szolgáló ráccsal

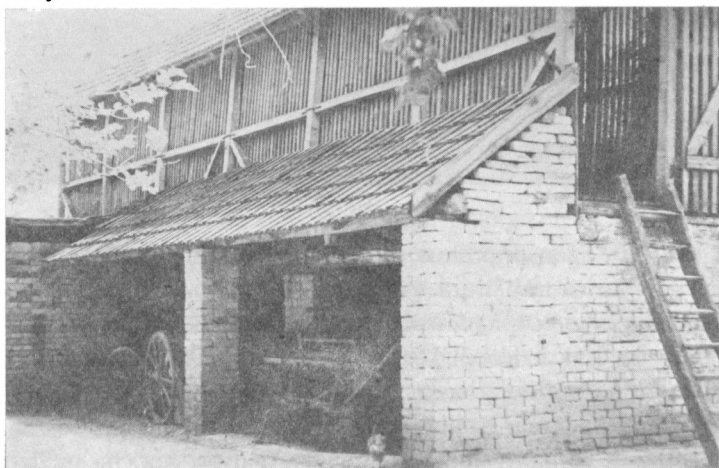
Akár így vannak a jászlak, akár úgy, a tehenek etetésére szolgáló marhajászol alacsonyabb, rács nélküli, a lovak részére készült jászol magasabb, és a szálas takarmány részére a jászol felett *rács* van elhelyezve.

Sok szálláson tapasztalni, hogy az istálló végéhez, vagy az istállóval egy tető alá *kocsifész*er vagy egyszerűen csak *fész*er, *szín* kerül. A fészer azonban nagyon sok szálláson a góré-

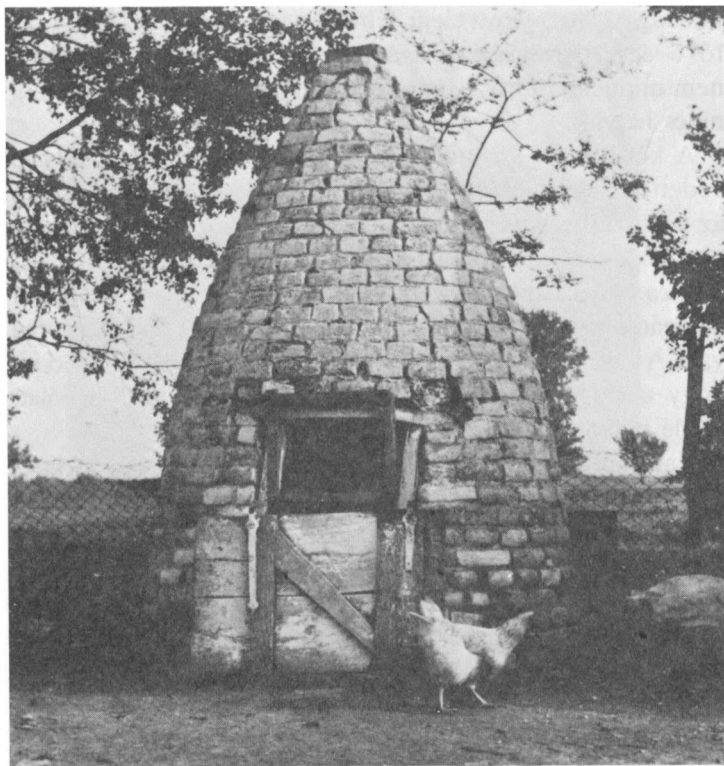
hoz ragasztott, nyitott elejű, féltetős gazdasági épület kocsi, vető- és egyéb gazdasági gép számára. Ide kerülnek aztán az olyan nem mindennap használatos eszközök is, amelyeknek máshol nincs helyük.

A két háború közötti szállási építkezésre jellemző zártság, védettség úgy alakult ki, hogy a házzal szemben, ha oldalt az istálló állt, *ólakat* építettek. A *disznóól*hoz deszkából kerített, födetlen kifutó, *akol* is tartozik. Az akol elején az alsó deszka helyén az állatok itatására, illetve etetésére akácfából összeácsolt vagy betonból öntött, esetleg kőből faragott *vályú* van. A disznóólat sokszor a góréval együtt építik, oly módon, hogy a magas lábakon álló góré alá helyezik a disznóólat, mellé pedig a kerített, tetőtlen kifutót, az aklot.

Van, ahol a góré alá a baromfiólakat: a tyúkólat, a libaólat, a kacsáólat stb. helyezik. Természetesen olyan is van, hogy a tyúkokat, kacsákat, libákat, pulykákat külön ólban tartják.

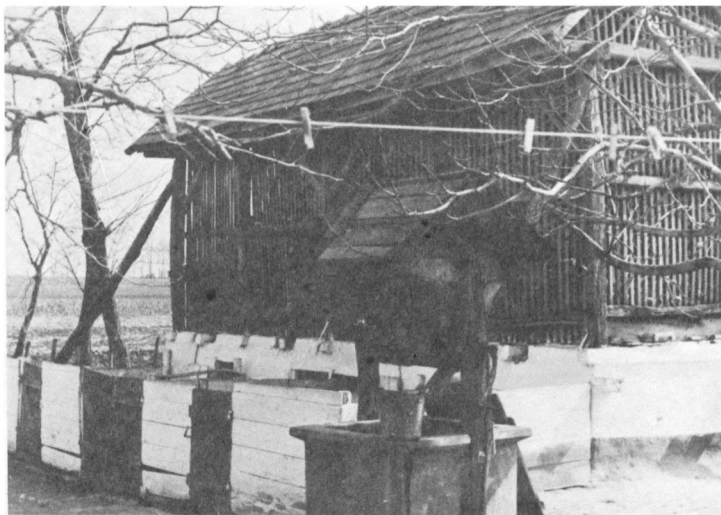
A góréhoz épített fészter vagy szín

Tyúkól

A *góré* igen praktikus és hasznos gazdasági épület a csöves kukorica tárolására. Akár önállóan áll, akár más melléképülettel egybeépítve, mindig oszlopokra épül, hogy a kukoricát ne csak a lécből készült szellős oldalfalakon keresztül, hanem alulról is járhassa a szél.

Alig akad már szállás, ahol az udvar valamelyik részén, esetleg a *lacikonyhának* is emlegetett nyári konyha mellett

Góré

megtalálni még a kinti, *nyári kemencét*. Ha a kemence önálló épület, fölötté oszlopokon nyugvó tetőt is találni, hogy a tető esőtől, vihartól védje a kemencét. A kinti kemencét azért szerették, mert nyáron kenyér- vagy kalácssütéskor nem kellett befűteni a szobában levő bentit, és így a konyhát sem kellett bepiszkítani.

De olyan szállás sem igen akad, amelyiken ne találánánk meg a *pincét*. A pince igen fontos melléképület, és vagy a gang végébe, vagy a lakóépülethez közel ássák.

Még két ásott építménye van minden szállásnak. Az egyik a konyhából is, istállóból is könnyen megközelíthető *kút*, a másik a többnyire a ház mögé vagy a kerítés tövébe kerülő árnyékszék.

A kút valamikor *gémes* is lehetett, de ma már csak *kerekes kutak* a járatosak.

Nyári kemence

Elég sok szálláson megtalálható a jobbára egymás mellé kötözött napraforgószárból eszkábált, akácfaoszlopokkal megerősített, nád- vagy szártetős, többnyire az udvar hátsó végé-

A kemencéhez tartozó eszközök: sütőlapát, szénvonó, piszkafa

ben, sarkában álló *pévásfészker* vagy egyszerűen *pelvás*. A kombájnnal előtti világban igen fontos szerepe volt, mert benne tartották a csépléskor melléktermékként kapott pelyvát, amire tapasztáshoz, takarmányozáshoz egész éven át szükség volt.

A legtöbb szálláson itt tartották a *szecskavágót* meg a (tarló) *kaparáshoz* szükséges *nagygereblyét* vagy *bógót* is.

A pelyváfészter után már a szállási telek harmadik része következik: a *szérű* vagy népiesen *szűrű*, azaz a kazlak, boglyák és kúpok birodalma.

Pince

Valamikor a kaszás aratás idején az *asztagokat* is ide rakták, és a *cséplőgép* is ide *húzatott*, itt *csépel*t.

Kazalba általában a szalmát szokták rakni; néhol a pelyvát is, ha nincs külön pelyváfészter. *Boglyába* a széna kerül, *kúpba* pedig a szár. Téli takarmányul elsősorban a mezőgazdálkodás melléktermékei: a *törek*, a *pelyva*, valamint a *szár* kínálóznak, és csak másodsorban kap a heverő jószág *szénát*.

A kúpban levő szár további kezelése nem igényel a kézen kívül semmilyen más szerszámot. Nem így a széna és a szalma. A kazalból, ha kisebb mennyiségre van szükség, egyszerűen csak *horoggal* húzgálják ki a szalmát. Nagyobb gazdaságokban, ahol egyszerre több szalma kell, a kazalba rakott

Kút

szalmából *szalmavágóval* vágnak felülről lefelé. A kihúzott vagy levágott szalmát *szalmahordó kosárban* vagy *vasvillára* szúrva viszik az istállóba.

Szárkúpok

Különös színfoltja a bácskai tájnak, kellemes látvány az utakon elsuhanó autókból, vonatokból bámészkodó utas számára a végeláthatatlan róna egyhangúságát megtörő, olykor rendszertelennek tűnő, máskor a dűlőutak mentén szinte katonás rendben sorakozó magányos, vagy néha már a társalanságot megunva egymás felé induló, egymáshoz közeledő, fával szinte mindig sűrűn körülölelt bácskai szállás. Ez az erdőszerűség különösen jellemző.

A bácskai szállások többségén a szállástelek egy bizonyos részét, leginkább a szállás előtti legelő, *paskom* egy darabját,

vagy az udvar egy-egy félreeső, nélkülözhető területét akácfával telepítik be, hogy az akácos védje a szállást, azaz az épületeket a széljárásoktól, s mert az akácfa kitűnő szerszám- és tűzifa, erre pedig a szállásiaknak mindig szükségük van.

Az akácson kívül a lakóépület háta mögött általában gyümölcsös, leginkább meggyes van. Gyümölcsfát a szállás előtti paskomon és a ház előtt is találni. Ha kisebb az udvar, akkor csak egy-két alma-, esetleg diófát, ám ha az udvar tágas, akkor a ház előtti gyümölcsfákon kívül a háztól kicsit távolabb, de a konyhához azért közel egy hatalmas lombú dió- vagy eperfát, alatta hevenyészett deszkaasztallal a nyári étkezések lebonyolítására.

Különösen völgyekben meghúzódó szállásokon tapasztalhatjuk, hogy a ház előtt néhány jegenye meredezik az ég felé, vagy éppenséggel szomorúfűz ágai hajladoznak a földre.

Ugyancsak jellemző a bácskai szállások többségére a kerítettség. Nagyobb számú kerítetlen szállást csak Pacsér és Moravica határában találni. Moravicán például meg is jegyezte az egyik szállási atyafi: „Hát látott maga egyáltalán morovici szállást bekerítve?” Be kellett vallanom, hogy nem láttam. De ez csak kivétel. A kerítés anyaga és alakja többféle. A legrégebbi és még ma is a leggyakrabban előforduló kerítésfajta a *próstyakerítés*. Anyaga az akácfából fejszével hasított és baltával nagyolt *próstyá*. A készülő kerítés tövét kiárkolják, majd beleállítgatva a megbárdolt karókat, próstyákat, visszatomöcskézik. Felülről körülbelül harminc centiméternyire *korccal* erősítik. Az öreg, tövében elkorhadt kerítést két-, két és fél méteres távolságban földbe ásott oszlopok segítségével javítják. Ilyenkor a korhadás miatt megroggyant próstyá alját is megerősítik a szálak egybetartását biztosító korccal.

Szegényebb szállásokon készülhet a kerítés ágfából, napra-

forgószárból, sőt szárízékből is, de vannak kerítések fűrészelt lécből és fonott drótból is.

A szállások titkához vagy inkább a szálláslakók szokásainak ismeretéhez tartozik, hogy az udvart minden szombat és ünnep előtti délután felsöprik. A söprögetés munkája a gyerekek, elsősorban a serdülő korú fiúk és lányok feladata.